

*В'ячеслав Яремчук**

ПОЛІТИЧНА ЕЛІТА ІВАНО-ФРАНКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ:
ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ДОСЛІДЖЕННЯ

Стаття присвячена аналізу джерельної бази (опублікованих документів органів державної влади та місцевого самоврядування, матеріалів, розміщених на сайтах політичних діячів області, а також громадських організацій, соціологічних досліджень, архівних документів, публікацій у ЗМІ, інформаційно-довідкових видань, джерел особового походження), що висвітлюють проблему функціонування регіональної політичної еліти Івано-Франківської області у роки державної незалежності України.

Ключові слова: *регіональна політична еліта, Івано-Франківська область, джерельна база.*

Vyacheslav Yaremchuk. Political elite of Ivano-Frankivsk region as an example: source base of the research. *The article is dedicated to the analysis of the source base (published documents of public authorities and local self-government, materials posted on the websites of political figures of the region, as well as public organizations, sociological researches, archival documents, publications in mass media, information and reference sources, sources of personal origin) cover the problem of functioning of the regional political elite of Ivano-Frankivsk region during the years of state independence of Ukraine.*

Key words: *regional political elite, Ivano-Frankivsk region, source base.*

Складний процес трансформації політичної системи України, новітні виклики, що постали перед суверенною країною у ХХІ столітті, потребують прискіпливого діагностування стану політичної еліти, її здатності до ефективного і відповідального

* **Яремчук В'ячеслав Дмитрович** – доктор політичних наук, провідний науковий співробітник відділу соціально-політичної історії Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України

виконання покладених на неї багатоманітних функцій. Сучасні ж процеси децентралізації висувають на порядок денний і дослідження у галузі регіональних політичних еліт України, які (зважаючи на специфіку їхнього формування та функціонування, наявні ресурси, ціннісні орієнтації, використання у здійсненні політики формальних і неформальних практик тощо) прагнули не лише представляти і захищати інтереси регіонів/областей на загальнодержавному рівні, але й до встановлення контролю над останнім. Виходячи з актуальності порушеної проблеми, метою статті є аналіз та систематизація існуючої джерельної бази, необхідної для розкриття теми *регіональна політична еліта* на прикладі Івано-Франківської області за період 1991–2018 рр.

Коло джерел, що стосується проблеми політичної еліти Івано-Франківщини, є доволі широким і різноплановим. У його межах можна виділити декілька основних груп, виходячи з їхнього походження, призначення, носіїв інформації.

До *першої групи* відносимо документи, що розміщувалися на сайтах центральних і обласних органів державної влади та місцевого самоврядування, персональних сайтах політичних акторів області, на сайтах громадських організацій. Передусім це стосується матеріалів Центральної виборчої комісії (ЦВК), офіційний сайт якої (<https://www.cvk.gov.ua/>) є джерелом достовірної інформації щодо перебігу виборчих кампаній з виборів Президента України, депутатів рад усіх рівнів. Зокрема, це дані щодо кандидатів у депутати рад (вони містили у себе біографічні відомості суб'єктів виборчого процесу, їхній соціальний статус, партійність, передвиборчі програми), а також результати голосування. Зважаючи на те, що на сайті ЦВК були представлені матеріали, пов'язані з виборами до Верховної Ради України 2006–2014 рр. та місцевими виборами 2010–2015 рр., це потребує звернення до інших носіїв інформації. Матеріали щодо народних депутатів з Івано-Франківщини розміщені на офіційному веб-порталі Верховної Ради України (<https://rada.gov.ua/>). Вони являють собою розгорнуті списки народних депутатів України I–VIII скликань (1990–2019), які також містять біографічні дані

депутатів, інформацію про їхню партійність та кар'єрне зростання, належність до фракцій та груп, законотворчу діяльність [1].

На особливу увагу заслуговують документи, які відображають процеси інкорпорації до кола регіональної політичної еліти, пов'язаної з виконавчою гілкою влади, її циркуляцією/ротацією. Зокрема, це укази Президента України про призначення чи звільнення з посад провідних політичних акторів області – Представника Президента в Івано-Франківській області, згодом – голів Івано-Франківської обласної державної адміністрації (ОДА) [2], а також очільників районної ланки – Представників Президента України у районах Івано-Франківської області [3], голів районних державних адміністрацій (РДА), які подані на офіційному сайті Президента України (<https://www.president.gov.ua/>), сайті Верховної Ради України (<https://zakon.rada.gov.ua/laws>). Інформацію про політичну еліту Івано-Франківщини, зміну її статусних позицій дають і постанови Кабінету Міністрів України, зокрема, щодо присвоєння рангів державним службовцям області [4].

Важливим джерелом для дослідження проблеми регіональної політичної еліти на Івано-Франківщині є активно діючі (починаючи з першого десятиріччя ХХІ ст. [5]) офіційні сайти місцевих органів державної виконавчої влади. Так, на сайті провідної політичної інституції області – Івано-Франківської ОДА (<http://www.if.gov.ua/>)* розміщені матеріали, які дають уявлення про її керівництво – голову, першого заступника, заступників (їхні біографії, здобутки трудової та політичної діяльності, декларації про доходи [6]), використання ними під час виконання службових

* Засади функціонування, структура, інформаційне наповнення та оновлення сайту ОДА, а також її підрозділів – РДА регламентовані вимогами чинного законодавства України, зокрема, Законами України «Про інформацію» (1992), «Про національну програму інформатизації» (1998), «Про місцеві державні адміністрації» (1999); Постановою Кабінету Міністрів України «Про Порядок оприлюднення у мережі Інтернет інформації про діяльність органів виконавчої влади» (2002), Наказом Державного комітету інформаційної політики, телебачення та радіомовлення України «Порядок функціонування веб-сайтів органів виконавчої влади» (2002) та ін.

обов'язків різноманітних стратегій, як на регіональному рівні, так і у відносинах з центральними органами виконавчої влади країни (наприклад, звіти про діяльність ОДА за 2015–2017 рр. [7]).

Аналогічний матеріал щодо політичних акторів районного масштабу – голів, перших заступників, заступників, керівників апарату (включаючи короткі біографії, інформацію про освіту, стаж і місце попередньої роботи, участь у роботі виконавчих структур і органів місцевого самоврядування, декларації про доходи за декілька останніх років) містять офіційні сайти 14 РДА області [8]. Проведений аналіз персонального складу діючих голів РДА (станом на червень 2019 р.) давав можливість виявити певну регіональну специфіку процесу рекрутування політичної еліти в області. Як правило, очільники райдержадміністрацій, які вступили на посаду у 2015–2018 рр., були пов'язані з районом призначення (місце постійного проживання чи діяльності). Половина з них мала досвід управлінської роботи, працюючи у попередній час у структурах РДА чи радах різних рівнів. Деякі ж потрапили у крісло голови виконавчої структури району лише з досвідом роботи на одному підприємстві або ж мали статус «тимчасово безробітних». Про існуючі певні традиційні канали інкорпорації до кола політичної еліти свідчило те, що понад чверть з діючих голів РДА були випускниками відомого в Україні Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу.

Незважаючи на інформативність, оперативність розміщення документів, офіційні сайти Івано-Франківської ОДА* та РДА мають і певні вади. По суті, вони становлять «оперативну

* На основі моніторингу, здійсненого Державним комітетом України з телебачення та радіомовлення у 2014 р., веб-сайт Івано-Франківської ОДА за показниками актуальності та наявності регламентовано-обов'язкової інформації, якості її розміщення був визнаний як один з кращих у країні (Див.: Рейтинг інформаційної відкритості сайтів центральних органів виконавчої влади України – 2014. ГО Центр міжнародних проєктів «Євроосвіта». 2015. 12 січня. URL: <http://www.euroosvita.net/index.php/?category=1&id=3796>). Така ситуація зберігалася і у 2015–2019 рр.

джерельну базу» [9, с.17] в електронній формі, яка перебуває у відкритому доступі. Після ж виконання «оперативної функції» (інформативної, комунікаційної) цінна інформація більше не відображалася у документаційних фондах цих установ, набуваючи функцій архівних документів та історичних джерел. У першу чергу це стосувалося керівного складу держадміністрацій, ротація якого, як правило, відбувалася у термін 1–3 роки. Зважаючи на це, матеріали, що відображали діяльність екс-очільників ОДА–РДА, були присутні на офіційних сайтах у вигляді окремих «залишків» [10]. Офіційні сайти держадміністрацій оминали і тему щодо партійності керівництва інституцій.

Змістовну інформацію про групи політичної еліти Івано-Франківщини, сконцентровані у представницьких органах місцевого самоврядування, дають офіційні сайти Івано-Франківської обласної ради, Івано-Франківської міської ради, 14 районних рад, 6 міських рад міст обласного підпорядкування*. Варто зауважити, що у законодавстві України, на відміну від органів виконавчої влади, окрім загальної регламентації**, відсутні єдині стандарти щодо ведення офіційних сайтів органами місцевого самоврядування, які здійснювали їхнє інформаційне наповнення в обсязі та у спосіб, що визначалися розпорядженнями голів рад [11]. Це стосувалося як термінів розміщення, повноти, так і оперативності оновлення матеріалів. Серед обов'язкових елементів структури сайтів рад різних рівнів були такі: інформація про керівництво та депутатський склад чинної ради, матеріали, що відображали поточну діяльність рад, інформація (вибірково) про склад і діяльність рад попередніх скликань.

* Перелік офіційних сайтів та друківаних ЗМІ (до грудня 2018 р.) органів державної влади і місцевого самоврядування Івано-Франківської області представлений у Додатку 1.

** Їхня структура, інформативне наповнення, оновлення матеріалів відбувалося на підставі вимог національного законодавства, зокрема Закону України «Про місцеве самоврядування» (1997), Закону України «Про доступ до публічної інформації» (2011) та ін.

На сайті Івано-Франківської обласної ради (<https://orada.if.ua>) знаходиться значний масив джерел, що стосуються персонального складу представницького органу поточного VII скликання (2015–2019) – керівництва ради (голови, першого заступника, заступника) [12], депутатського корпусу [13], помічників-консультантів депутатів, а також списки депутатів ради I–VI скликань (починаючи з IV скликання зі зазначенням партійності, соціальної належності). Тематичні сторінки сайта – «Обласна рада», «Діяльність ради», «Документи» являють собою електронну базу документів, що відображають основні напрями функціонування ради, реагування її керівництва, депутатів на актуальні політичні та соціально-економічні події країни та регіону. Серед них – річні звіти голови обласної ради (2011–2018), рішення сесій ради (2010–2019), стенограми пленарних засідань (2015–2019), протоколи сесій (2015–2018), протоколи засідань постійних комісій (2015–2019), результати поіменних голосувань депутатів (2015–2019), депутатські запити (2015–2018) та ін. Інформативною, постійно поновлюваною є сторінка сайта «Районні, міські ради» [14], яка містить перелік діючих голів місцевих рад та РДА, а починаючи з 2015 р. – ще і очільників об'єднаних територіальних громад.

На сайтах районних та міських рад області розміщуються документи, що переважно стосуються функціонування інституцій поточного – VII скликання (інформація про керівний склад, депутатський корпус, «Проекти рішень», «Протоколи засідань», «Результати поіменних голосувань», «Відвідування засідань» тощо). Натомість, електронні архіви сайтів містять інформацію про роботу рад попереднього – VI скликання (2010–2015). На сайті Івано-Франківської міської ради збірка документів («Розпорядження міського голови», «Рішення виконавчого комітету», «Рішення міської ради») охоплює період 2006–2019 рр. [15]

Певна різниця існує у структурі та обсягах подання матеріалів, зокрема, щодо персонального складу рад. Так, на сайті Івано-Франківської міської ради, окрім розлогої інформації щодо

керівного складу ради – голови та секретаря ради (включаючи біографічні довідки, дані про освіту, трудовий стаж та політичну діяльність), у розділі «Депутатський корпус» міститься систематизована інформація про депутатів (округ, який представляє депутат, і його межі, місце та час персонального прийому виборців, партійна та фракційна належність, комісія, у якій працює депутат, дата його народження, інформація про рівень освіти, його запити та річні звіти) [16]. Наразі, вона, на переконання експертів, була неповною і недостатньо актуалізованою. Зокрема, на сайті не були представлені дані, що висвітлювали біографію депутатів, навчальні заклади, які вони закінчили, місце постійної роботи, сімейний стан, депутатські ініціативи тощо [17]. «Списки депутатів» районних рад містять обмежене коло даних про депутатів. Наприклад, Богородчанська районна рада [18] – «рік народження депутатів, їхній рівень освіти, партійність, місце роботи та посада, місце проживання, суб'єкт висування»; Тлумацька районна рада [19] – «партійність, місце роботи і посада, номер мобільного телефону»; Снятинська районна рада [20] – «належність до постійних комісій ради та депутатських фракцій». Малоінформативним виявився і розділ «Список працівників виконавчого апарату» останньої ради, який містить лише «прізвища, ім'я та по батькові керівників, їхні посади та контактні телефони».

На сайтах практично усіх рад Івано-Франківщини особливо увагу викликають матеріали, що розкривають проблему політичного позиціонування очільників органів місцевого самоврядування, депутатського корпусу, які нерідко виступали організаційними центрами регіону у захисті конституційних прав громадян, демократичного вектора розвитку України (2011) [21], що особливо проявилось під час подій Революції Гідності у 2013–2014 рр. [22], організації опору збройній агресії з боку Російської Федерації за відновлення територіальної цілісності і суверенності України (2015) [23].

Офіційні сайти ОДА–РДА, рад різних рівнів містять і документи, що стосуються оцінки регіональною політичною

елітою ресурсів Івано-Франківщини, перспективних планів щодо її розвитку, визначення кола суб'єктів, належних до їхньої реалізації. Серед таких – плани/стратегії, що розроблялися під егідою Івано-Франківської ОДА (наприклад, «Перелік регіональних цільових програм з питань соціально-економічного розвитку області» (2019) [24], «Проект обласної стратегії сприяння розвитку громадянського суспільства у Івано-Франківській області у 2017–2020 роках» [25]), Івано-Франківської обласної ради (наприклад, «Стратегія економічного і соціального розвитку Івано-Франківської області до 2011 року», «Стратегія розвитку Івано-Франківської області на період до 2020 року» [26], «Паспорт Регіональної цільової програми розвитку малого і середнього підприємництва в Івано-Франківській області на 2017–2018 роки» [27]), Івано-Франківської міської ради (наприклад, «Стратегія розвитку міста Івано-Франківська на період до 2028 року» [28]) та ін. Ознайомлення з ними, порівняння їхнього змісту дає можливість глибше зрозуміти існуючі ендогенні та екзогенні фактори (переваги та загрози), які мали стратегічне значення для Івано-Франківщини, рівень інтеграції області у народногосподарський комплекс країни, динаміку прикордонного співробітництва з країнами ЄС, пріоритетні напрями розвитку області в соціально-економічній галузі.

У цілому, згадані програми/стратегії були спрямовані на створення у регіоні сприятливого, конкурентоздатного середовища, здатного гарантувати стабільне економічне зростання, підвищення рівня життя громадян. Як необхідна умова цього, передбачалося втілення в області ефективного алгоритму взаємодії політичної еліти і суспільства, органів виконавчої влади та місцевого самоврядування з інститутами громадянського суспільства, влади і бізнес-середовища (основного інвестора місцевої економіки, принаймні для Івано-Франківська [29]), демократизації всіх сфер життя [30], розвитку «активної громади», «людського капіталу» [31], залучення громадян до розробки і реалізації нагальних соціально-економічних програм, управлінських рішень,

що мало консолідувати «територіальну громаду», посилити довіру суспільства до регіональних і місцевих органів влади [32].

Разом з тим, аналіз змісту офіційних сайтів давав підстави стверджувати про існуючі проблеми у царині здійснення дієвого громадянського контролю над діями влади, налагодження ефективної співпраці між суспільством і органами влади, здійснення корекції дій останньої, виходячи зі суспільного запиту. Так, інформативно наповненими виявилися рубрики «Громадська рада» (2010–2019), «Звернення громадян» лише на сайті Івано-Франківської ОДА [33]. На сайтах РДА така інформація за період 2015–2019 рр. мала здебільшого формальний характер. Наприклад, на сайті Калуської РДА [34] «Громадська рада» згадувалася лише на рівні наведення регламентуючих документів, Рогатинської РДА [35] – подавалися окремі документи про діяльність цього консультативно-дорадчого органу, Верховинської РДА [36] – блок щодо «Реагування на критику» (станом на червень 2019 р.) був неактивним.

Подібні вади стосувалися і сайтів органів місцевого самоврядування області, на яких досить часто був відсутній/не активований інструмент «Електронна приймальня запитань громадян» чи «Надіслати запитання голові ради», що свідчило про проблемність у сфері зворотного зв'язку між керівництвом радами і громадою [37]. Як зазначав з цього приводу перший заступник голови Івано-Франківської облради, экс-народний депутат України VII скликання В. Гладій (2015), справа полягала у складності та неоднозначності застосування процедур громадських слухань у роботі місцевих рад, «закритому характері» влади, не готової до тісної взаємодії з громадою [38].

Важливий емпіричний матеріал, що віддзеркалював процеси, які відбувалися у середовищі регіональної політичної еліти, містився на персональних сайтах політиків Івано-Франківщини. Наприклад, на сайтах экс-депутатів Івано-Франківської обласної ради, кандидатів на пост Президента України (2019), народних депутатів України VII–VIII скликань О. Шевченка [39] та Ю. Дерев'янка [40] був присутній матеріал щодо їхніх ресурсів,

реагування на поточні політичні події, стратегію взаємодії з різними політичними силами. Регіональні політики активно використовували і соціальні мережі. Зокрема, це стосувалося голови Івано-Франківської обласної ради О. Сича [41], сторінка якого у Facebook переважно мала особистісний характер. Натомість, інформативна сторінка голови міста Івано-Франківська Р. Марцінківка [42], яка містила низку тематичних блоків («Публікації», Відео», «Інформація», Заходи», «Прямі ефіри» та ін.), нагадувала його «робочий кабінет», відображаючи реагування політика на важливі події, що відбувалися у місті і країні.

Вагомий матеріал щодо діяльності регіональної політичної еліти міститься на сайтах інститутів громадянського суспільства, зокрема таких, як Громадянський рух «ЧЕСНО» [43], ВГО «Громадянська мережа «ОПОРА» [44], ВГО «Комітет виборців України» [45], ВГО «Центр протидії корупції» [46], ГО «Канцелярська сотня» [47]. Передусім йдеться про різноманітні бази даних (реєстри, каталоги), до яких були занесені і представники різних елітних груп Івано-Франківщини. Серед них виділимо найбільш вагомі:

- каталог «Фігуранти антикорупційних розслідувань» (Громадянський рух «ЧЕСНО») [48], який являє собою онлайн-ресурс журналістських розслідувань, присвячених виявленню корупційних схем та їхніх фігурантів. Щодо політичної сфери, то це стосувалося явищ політичної корупції та владних зловживань (використання службового становища у власних інтересах, виявів непотизму, махінацій з бюджетними коштами, підкупу виборців, порушення вимог щодо фінансування політичних партій та ін.). До бази даних входить чимало державних посадовців, політичних функціонерів різного рівня, представників фінансово-промислових груп (ФПГ), як «груп тиску», з Івано-Франківщини;

- «Відкритий реєстр національних публічних діячів України» (ГО «Центр протидії корупції») [49]. Реєстр, який був розроблений і здійснювався за допомоги державних структур України, фінансової підтримки ЄС, містить інформацію про низку високопосадовців, політичних і громадських лідерів Івано-Франківської

області (голів ОДА, депутатів рад різних рівнів, керівників великих підприємств, партійних функціонерів тощо), їхні ресурси і статки, зв'язки з політичними і фінансово-промисловими групами на обласному та загальнонаціональному рівнях;

- база даних щодо народних депутатів України, обраних від Івано-Франківщини (ВГО «Громадянська мережа ОПОРА» [50] за період 2015–2018 рр. (включаючи їхні біографії, передвиборчі програми, декларації про доходи, список помічників та ін.). Структура сайту «Рада» (за блоками – «Депутати», «Законотворча активність», «Тематика законотворчих ініціатив», «Голосування», «Депутатські запити», «Аналітика» та ін.) давала можливість ознайомитися з ресурсами народних обранців, рівнем їхнього зв'язку з виборчими округами [51] (через практику депутатських запитів, розподілу субвенцій між місцевими бюджетами), а в цілому – з основними каналами посилення їхніх політичних позицій у регіоні;

- проект «Декларації» (ГО «Канцелярська сотня») [52], матеріали якого дають можливість проаналізувати (через динаміку зростання статків фігурантів за час перебування на посаді) майнові декларації декількох тисяч представників різних елітних груп Івано-Франківщини, причетних до прийняття політичних рішень (державних службовців, депутатів місцевого самоврядування, сфери бізнесу);

- відкрита база даних «Посіпаки» (ГО «Канцелярська сотня») [53], що містить інформацію щодо помічників народних депутатів України IV–VIII скликань з Івано-Франківської області. Важливість цього джерельного ресурсу пов'язана з тим, що він акцентує увагу на інституті помічників народних депутатів України (політичний кар'єрі, політичних пріоритетах та зв'язках фігурантів), який є ефективним каналом рекрутування політичної еліти, що стосувалося й Івано-Франківщини, адже для багатьох формальних політичних акторів області (на рівні голів Івано-Франківської ОДА, обласної ради) першим етапом їхньої інкорпорації в політику була саме посада помічника народного депутата. У 2017 р. був запущений наступний проект –

«Посіпаки–2. Мінімінйони» [54] – електронна база помічників депутатів місцевих рад. До реєстру занесено майже 1 тис. депутатів і їхніх помічників Івано-Франківської обласної ради та міської ради обласного центру V–VII скликань. Надані матеріали дають можливість здійснити поглиблений аналіз ротації депутатського корпусу області та їхніх помічників, виявити неформальні зв'язки та конфлікти інтересів між групами політичних еліт на регіональному рівні.

Значною мірою згадані матеріали (особливо щодо процесів легітимізації регіональної політичної еліти Івано-Франківщини, рівня довіри до неї з боку суспільства) доповнювали соціологічні дослідження (опитування) та рейтинги. Щодо рейтингів, то ми виходимо з того, що цей вид джерел, зважаючи на їхню «політичну ціну», мав певну специфіку, а їхні результати значною мірою залежали від низки чинників – замовників та виконавців, рівня репрезентативності, суспільно-політичної ситуації в країні та регіоні. Проблема у галузі соціологічних досліджень полягала у тому, що тривалий час на Івано-Франківщині не існувало «авторитетних соціологічних установ», були лише окремі спроби щодо проведення соціальних досліджень, але вони не відрізнялися професійністю [55].

Аналіз результатів соціологічних досліджень, які почали регулярно проводитися в області на початку другого десятиліття XXI ст., давав можливість більш рельєфно оцінити стан регіональної політичної еліти, процеси, що відбувалися в її середовищі. Певну увагу порушеній проблемі присвячували загальнонаціональні дослідження, які включали у себе й оцінку ефективності діяльності політичної еліти області. Серед таких можна відзначити соціологічне опитування «Стан та розвиток місцевого самоврядування на Франківщині: громадська думка», проведене соціологічною групою «Рейтинг» (2011). На результатах дослідження позначився високий рівень протестних настроїв громадян області (50% респондентів були готові до участі в акціях протесту) після президентських та місцевих виборів 2010 р., що супроводжувалося високим рівнем недовіри як до виконавчих

структур області (ОДА), так і органів місцевого самоврядування (головним чином через їхню «несамостійність»). Логічними видавалися і результати дослідження, згідно з якими населення області надавало безальтернативну підтримку політичним діячам області (народним депутатам України, экс-головам Івано-Франківської ОДА, мерам міст, очільникам обласних партійних структур), належним до політичної опозиції [56].

Ефективні дії місцевої влади Івано-Франківщини, внаслідок яких область після 2010 р. досягла значних успіхів у соціально-економічній сфері, ставши одним з лідерів країни за такими показниками, як «відкритість влади», «індекс публічності», «інвестиційна ефективність», «сприятливе для життя середовище» [57], додавали додаткових «бонусів» регіональній політичній еліті у зміцненні своїх позицій. Ця ситуація була зафіксована ґрунтовним дослідженням соціологічної групи «Рейтинг», яке було проведене наприкінці 2018 р. («Портрети регіонів: Івано-Франківська область» [58]). Результати опитування зафіксували високий рівень у суспільних настроях Івано-Франківщини емпатії, соціальної солідарності, підтримки регіональних політиків та очільників обласних структур політичних партій, що значно перевищував рівень підтримки політичних акторів загальнонаціонального рівня. Останнє давало підстави стверджувати про наявність в області певної рівноваги між групами політичної еліти, а водночас і відсутність бажання з їхнього боку щодо появи «нового політичного гравця» (ставленика з «Центру») в області.

Важливий матеріал щодо визначення найбільш впливових політичних акторів області, що значною мірою відображав «відкритість» політичного простору Івано-Франківської області для зовнішніх впливів, поширення в регіоні неформальних практик у здійсненні політики, давали різноманітні рейтинги. Зокрема, результати загальнонаціональних рейтингів 2010–2012 рр. (проект «Людина року», дослідження журналу «Коментарі») наголошували не лише на перевазі у впливах в області голови Івано-Франківської ОДА М. Вишиванюка, але й зараховували його до трійки кращих керівників областей країни [59]. Вартий на увагу

й рейтинг «Найвпливовіші люди Івано-Франківщини», сформований як складова загальнонаціонального проекту «Хто керує країною», що здійснювався під егідою редакції столичного журналу «Деловая столица» у 2016 р. У ході його виконання депутатами Івано-Франківської обласної ради та міської ради обласного центру було визначено «Топ–20» найвпливовіших політиків, ранжування яких давало уявлення про сформовану в області управлінську вертикаль, систему стримувань і противаг, практику взаємодії між різними групами політичної еліти. До верхньої частини рейтингу увійшли очільники представницьких органів місцевого самоврядування (О. Сич, Р. Марцінків), формальні політичні лідери області – голова та экс-голова Івано-Франківської ОДА (О. Гончарук, М. Вишиванюк), народні депутати України. Його замикала низка депутатів місцевих рад (за «сумісництвом» підприємців, керівників обласних партійних структур), які належали до політичних сил – активних учасників Революції Гідності. Очолив рейтинг «неформальний куратор області» – народний депутат України від ПАРТІЇ «БЛОК ПЕТРА ПОРОШЕНКА «СОЛІДАРНІСТЬ» А. Матвієнко [60].

Певну специфіку мали місцеві рейтинги – обласний «Персона Прикарпаття» [61] («Топ–20»), який проводився починаючи з 2006 р., а також «Людина року» [62] («Топ–10»), що здійснювався під егідою Івано-Франківської міської ради починаючи з 2016 р. Наслідком прозорої процедури їхнього проведення (шляхом інтернет-голосування) стало те, що серйозну конкуренцію формальним політичним лідерам області становили носії репутаційного капіталу (відомі поети, письменники, спортсмени – Ю. Андрухович, Т. Прохасько, В. Вірастюк та ін.), які часто і ставали переможцями [63]. Подібні дослідження громадської думки (з метою «тримати руку на пульсі») щодо виявлення проблем, що турбували суспільство, рівня підтримки владних структур регіону, позиціонування політичних сил проводилися на замовлення Івано-Франківської ОДА [64] та обласної ради [65]. Інформація щодо них давалася цими інституціями дозовано, враховуючи інтереси їхнього керівництва.

До *другої групи джерел* відносимо архівні документи, які зберігаються у фондах архівних установ України різних рівнів. Так, у Центральному державному архіві громадських об'єднань України (ЦДАГО України) перебуває низка фондів (Ф.1. «Центральний Комітет Комуністичної партії України», Ф.270. «Громадське об'єднання – Народний Рух України (1989–1998)», Ф.271. «Українська республіканська партія (1989–1998)», Ф.272. «Демократична партія України (1999–1994)» та ін.), які містять інформацію про розбудову на терені Івано-Франківської області перших структур політичних партій національно-демократичного спрямування, з якими пов'язувався процес формування нової політичної еліти регіону, спроби завадити цьому з боку тодішньої компартійної влади. У фондах Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України (ЦДАВО України) (Ф.5233. «Адміністрація Президента України», Ф.5225 «Центральна виборча комісія, м. Київ») є документи, що висвітлюють процес впровадження та функціонування в області інституту Представника Президента України, встановлення нового алгоритму у взаєминах між «Центром» і «Регіоном», участь різних суспільних груп регіону у виборчих кампаніях.

Безпосередньо в Івано-Франківській області документи, що відображають процеси формування та функціонування регіональної політичної еліти (включаючи діяльність державних службовців в органах виконавчої влади, депутатів місцевого самоврядування), значною мірою «розпорошені» як у Державному архіві Івано-Франківської області, так і у 14 архівних відділах РДА (з 1992) та 6 архівних відділах міських рад міст обласного підпорядкування. Зважаючи на норми національного законодавства («граничні строки тимчасового зберігання документів в архівах установ» [66]), передача справ від архівних відділів органів державної влади та місцевого самоврядування на постійне зберігання до Державного архіву Івано-Франківської області розпочалася лише на початку другого десятиріччя XXI ст., а сам процес накопичення та опрацювання архівних документів ще не завершився.

Загалом, станом на 2019 р. в обласному архіві документи, що стосуються Івано-Франківської області доби державної незалежності, згруповані у 28 фондів. Унаслідок різних причин «наповнення» документами цих фондів не має систематичного характеру, вибірково торкаючись деяких суспільно-політичних подій. Серед них можна виділити низку фондів, які висвітлювали процеси інкорпорації в політичну еліту на регіональному рівні, дію чинників, що впливали на циркуляцію політичної еліти в області у новітній час: фонд «Громадських організацій» (1939–1991), до якого надійшли документи з розформованого архіву Івано-Франківського ОК КПУ (Ф. П-1. «Івано-Франківський обком Компартії України»); фонд Р-909 «Державний архів Івано-Франківської області» (1993–2003), фонд «Представника Президента України в Івано-Франківській області» (1992–1994); колекції документів територіальної виборчої комісії ТВО № 85 (м. Івано-Франківськ), що висвітлюють вибори Президента України у 2004 р., «помаранчеву революцію» (2004–2005); документи окружної виборчої комісії ТВО № 79 (м. Івано-Франківськ, м. Калусь, Калуський район) з виборів народних депутатів України (2006, 2012) [67; 68, с.285–286].

Варто наголосити, що перелік згаданих фондів представлений лише на офіційному сайті Державного архіву Івано-Франківської області [69], натомість, він відсутній у друкованих довідково-інформаційних виданнях загальнонаціонального рівня [68, с.285–295], анованому реєстрі описів Державного архіву Івано-Франківської області, у якому системний перелік фондів доводився лише до 1939 р. [70]. Подібна ситуація спостерігалася і на рівні районних і міських архівів Івано-Франківської області. Так, в інформаційно-довідковому виданні «Архівні установи Прикарпаття» (2014) про сучасні збірки документів, що перебувають у них на збереженні, є лише поодинокі згадки (наприклад, фонд «Виборчі комісії з виборів депутатів місцевих рад та сільських і міських голів» в архівному відділі виконкому Болехівської міської ради [71, с.66]). Результатом цього стало те, що документи фондів Державного архіву Івано-Франківської

області, інших архівних установ до нинішнього часу задіяні у науковому процесі недостатньою мірою. Це підтверджували і матеріали дисертаційних робіт у галузі суспільних наук, у яких автори, досліджуючи політичні процеси, дотичні до Івано-Франківщини, включаючи і регіональну політичну еліту, практично ігнорували архівні установи області, заповнюючи прогалину в емпіричній базі за рахунок інших груп джерел [72].

На відміну від згаданих джерел, які мають переважно офіційний характер, особливо важливу і багатопланову групу – *третю*, становлять матеріали, що розміщуються у друкованих ЗМІ, які, незважаючи на те, що частина з них перетворилася на бібліографічну рідкість [73], до моменту, коли їх «витіснили» Інтернет-ЗМІ (перше десятиріччя ХХІ ст.), залишаються найбільш задіяним джерелом для дослідження груп політичної еліти Івано-Франківщини 1990-х рр. Це стосувалося передусім публікацій постійних рубрик – «Новини», «Політика», «Факти», «Громада і влада», «Як діє влада», «Пряма мова» та ін., що приділяли увагу питанням формування, діяльності та ротації політичної еліти області.

Монополія КПРС–КПУ на друковане слово була зруйнована в Івано-Франківській області ще напередодні здобуття Україною державної незалежності. Так, починаючи з 1990 р. значну конкуренцію провідній газеті «Прикарпатська правда» (спільний орган ОК КПУ та обласної Ради депутатів трудящих) щодо «порядку денного» публікацій, «облич політиків» почали створювати новостворювані суспільно-політичні видання, зокрема газети «Галичина» (газета Рад народних депутатів Івано-Франківської області), «Західний Кур'єр» (регіональна політична газета, орган Івано-Франківської міської ради), «Репортер», «Галицький кореспондент», які і у II десятилітті ХХІ ст. залишаються серед найбільш популярних у регіоні. Частина з цих видань, що виходили в обласному центрі, була у підпорядкуванні органів місцевого самоврядування, засновниками інших були редакції газет, приватні структури. Основним джерелом інформації щодо різноманітних елітних груп на рівні районів та міст області були

місцеві комунальні ЗМІ, які у багатьох випадках після 1992 р. залишалися одночасно і органами державних адміністрацій (Див.: Додаток № 1).

У друкованих ЗМІ Івано-Франківщини містився різноплановий матеріал, який торкався суспільного дискурсу, фіксації позицій регіональної еліти 1990-х рр. щодо шляхів виходу з соціально-економічної кризи [74; 75], переходу на рейки ринкової економіки, що передбачало втілення у нових політичних і економічних умовах (політичні свободи, свобода підприємницької діяльності, рівність різних форм власності) як передових методів господарювання, так і нового алгоритму у відносинах між владою і бізнесом [76; 77; 78]. Серед них можна виділити публікації першого заступника голови Ради агропромислових формувань Івано-Франківщини П. Олійника [79; 80], голови Івано-Франківського міськвиконкому З. Шкутяка [81], голови міста Івано-Франківська Б. Боровича [82], заступника голови Івано-Франківської облради В. Досюка [83] та ін. ЗМІ популяризували досвід успішних «першопроходців» у різних сферах виробництва (наприклад, діяльність одного з лідерів кооперативного руху, голови підприємства «Еластомір» П. Савчука [84]). Зважаючи на спеціалізацію Івано-Франківської області, основний масив публікацій щодо лідерів виробничої сфери стосувався агропромислового комплексу (наприклад, керівника ВО «Тисмениця» І. Зварича [85], очільника асоціації фермерів В. Яківчика [86], голови агрофірми «Галичина» М. Сухолиткого [87] та ін.).

Починаючи з перших кроків регіональної багатопартійності обласні та районні ЗМІ значну увагу приділили питанню залучення політичної еліти Івано-Франківщини до процесу поширення структур політичних партій (серед них Демократичної партії України [88], Конгресу Українських Націоналістів [89], Української республіканської партії [90], Партії праці [91], Соціалістичної партії України [92] та ін.), громадських організацій (зокрема, Спілки Незалежної Української Молоді [93], Товариств «Меморіал» [94], «Пролог» [95]), популяризації їхніх керівників. Про рівень інтеграції області, регіональної еліти до загально-

національних політичних процесів свідчили і численні публікації, що висвітлювали візити до Івано-Франківщини відомих політичних і партійних діячів України (В. Чорновола [96], О. Мороза [97], Л. Лук'яненко, М. Гориня [98], Я. Стецько [99] та ін.).

Публікації у ЗМІ містили цінний матеріал щодо каналів рекрутування політичної еліти області, її ротації, реакції суспільства на появу у регіоні нових політичних акторів. Зокрема, це статті щодо перемоги на альтернативних виборах останнього першого секретаря Івано-Франківського ОК КПУ З. Куравського (1990) [100], призначення Президентом України Л. Кравчуком першого Представника Президента України в Івано-Франківській області В. Павлика (1992) [101; 102], його наступників у ранзі голів Івано-Франківської ОДА, зокрема М. Вишиванюка (1997) [103] та ін. Газетні публікації висвітлювали і процес ротації очільників виконавчих структур Івано-Франківщини на рівні районів (з 1992 р. Представників Президента України у районах області, згодом – голів РДА), участі у ньому органів місцевого самоврядування, регіональних структур політичних партій [104; 105; 106].

Об'ємний емпіричний матеріал щодо тенденцій у розвитку регіональної політичної еліти, рівня її стабільності та оновлення давали численні публікації, які торкалися виборів до Верховної Ради УРСР/Верховної Ради України та до місцевих рад. Так, починаючи з перших демократичних виборів 1990 р. обласні та районні/міські видання фокусували увагу на процесах формування і меж виборчих округів, діяльності виборчих комісій, процесі висування та ходу реєстрації кандидатів у депутати рад усіх рівнів, ведення передвиборчої агітації. Особливу цінність становили публікації списків зареєстрованих кандидатів до рад, які доповнювалися інформацією щодо претендентів (прізвище, ім'я, по батькові, рік народження, партійність, останнє місце роботи та посада, місце проживання [107; 108]), що давало можливість, базуючись на їхньому соціальному статусі, зазначеній належності до певних політичних сил, мати уявлення про їхні виборчі ресурси. На сторінках обласних і районних ЗМІ можна ознайомитися як з передвиборчими програмами найбільш впливових кандидатів на

мандати народних депутатів Верховної Ради УРСР [109; 110], посади голів місцевих рад [111], так і офіційними повідомленнями окружних, міських та районних виборчих комісій щодо обраних від Івано-Франківщини народних депутатів України [112], складів депутатських корпусів місцевих рад (обласної ради [113], міської ради обласного центру [114], районних [115] і міських рад [116]).

Аналіз «інформаційного супроводу» виборчих кампаній 1990-х рр. з боку ЗМІ Івано-Франківщини давав можливість виявити певну специфіку цієї групи джерел. Так, під час виборів 1990 р. обласні ЗМІ значною мірою віддзеркалювали гостре протистояння між національно-демократичними і комуністичними силами, намірами з боку останніх втримати монополію в інформаційному просторі, включаючи нав'язування певного «порядку денного» подачі інформації, існування «темників». Наприклад, у контрольованій ОК КПУ газеті «Прикарпатська правда» під час виборів до Верховної Ради УРСР були цілковито відсутні будь-які виборчі матеріали представників політичної опозиції, натомість чи не основна увага зверталася на вибори чергового першого секретаря ОК КПУ [117]. Практика «дозованої» подачі інформації стосувалася і місцевих виборів, коли у багатьох районних ЗМІ [118; 119] були відсутні дані про партійність як кандидатів, так і депутатів місцевих рад. Починаючи ж з виборів 1994 р. обласні ЗМІ у подачі матеріалів відображали появу на Івано-Франківщині нових суспільних розломів, реально діючої багатопартійності, конкурентної боротьби за мандати депутатів між різними групами місцевих еліт. Окрім виборів, регіональні ЗМІ постійну увагу приділяли й діяльності представницьких органів місцевого самоврядування різного рівня – Івано-Франківської обласної ради [120; 121; 122], Івано-Франківської міської ради [123], місцевих рад [124], їхнього керівництва [125], депутатських фракцій.

Значно поглиблювало розуміння процесів, які відбувалися у середовищі груп політичної еліти Івано-Франківщини, різноманітні заяви, виступи та інтерв'ю провідних політичних акторів області. Зокрема, гостре протистояння між партійно-радянським апаратом та народжуваною елітою з національно-демократичного

табору напередодні та у перші роки державної незалежності України, проблема появи «нового покоління» політичної еліти в регіоні знаходили відображення у заявах та інтерв'ю з першим секретарем Івано-Франківського ОК КПУ З. Куравським [126; 127], секретарем ОК КПУ А. Панченком [128] та їхніми ідейними супротивниками – головами Івано-Франківської обласної ради (1990–1992) М. Яковиную [129; 130] та (1992–1998) С. Волковецьким [131; 132].

За значимістю варто назвати низку інтерв'ю з «людиною-епохою» для Прикарпаття – М. Вишиванюком, який 12 років очолював Івано-Франківську ОДА і навіть після відставки залишався впливовою політичною фігурою. Його інтерв'ю під час обіймання посади чи як экс-очільника ОДА завжди були інформативними, містили глибокі оцінки суб'єктів політичного процесу, регіональної партійної структуризації та її зміни, взаємовідносин між групами регіональної політичної еліти з політичним керівництвом держави [133], включаючи і лобіювання інтересів області перед «Центром» [134]. Інформативними були і заяви та інтерв'ю голів райдержадміністрацій (наприклад, голів Коломийської РДА М. Наконечного (1992) [135] та М. Негрича (2012) [136], Косівської РДА (1992, 1997) Я. Ходана [137; 138], у яких вони давали оцінку політичної ситуації в районах області, презентували плани соціально-економічного розвитку, склад «своїх команд» тощо.

Постійно присутніми в інформаційних блоках ЗМІ були і обрані від Івано-Франківщини народні депутати України. Зокрема, пошукам алгоритму гармонійної співпраці різних гілок влади, конкуруючих груп політичної еліти, втілення принципів народовладдя (включаючи нові підходи до кадрової політики, яка б враховувала позиції суспільства, реалії багатопартійності) були присвячені інтерв'ю з народними депутатами України І скликання (1990–1994) Д. Захаруком [139] та Є. Новицьким [140]. Про необхідність залучення України до європейських демократичних стандартів, розвитку місцевого самоврядування неодноразово наголошував у своїх інтерв'ю народний депутат України I–II скли-

кань, голова Івано-Франківської обласної ради (1990–1998), голова Івано-Франківської ОДА (1995–1997) С. Волковецький (як учасник української делегації до Європарламенту [141], доповідач на сесії Конгресу місцевої і регіональної влади ради Європи у Страсбурзі [142]). Народні обранці висловлювали й свою позицію щодо виборчого процесу, необхідності зміцнення позицій національно-демократичних сил у представницьких органах влади (П. Осадчук [143], В. Костицький [144]), партійного будівництва (В. Мулява, гетьман Українського козацтва [145]). У своїх інтерв'ю народні депутати України від Івано-Франківщини неодноразово порушували нагальні проблеми загальноукраїнського масштабу, зокрема, висловлювали негативну реакцію на ратифікацію угоди про продовження перебування Чорноморського флоту РФ у Криму до 2042 р. (т. зв. Харківські угоди, квітень, 2010) [146].

Зважаючи на роль ЗМІ як потужного ресурсу у просуванні інтересів певних груп політичної еліти, важливо враховувати те, хто контролював чи володів ними, тобто здійснював вплив на їхню редакторську політику. Так, на початку другого десятиріччя ХХІ ст. один з популярних тижневиків області – «Репортер» входив до медіа-холдингу «Захід Медіа Плюс» (директор В. Калинин, близький до депутатської групи Івано-Франківської міської ради від Політичної партії «Фронт Змін») [147]. Через декілька років тижневик увійшов до медіа-групи (разом з телеканалом «Канал-402», радіо «Західний полюс»), яку контролював депутат Івано-Франківської міської ради, голова правління ПАТ «Прикарпаттяобленерго» О. Бубен. Низка ЗМІ входила до сфери впливу одного з найбагатших підприємців регіону О. Бахматюка (телеканал «3-Студія», радіоканал «Західний полюс», газета «Галицький кореспондент») [148]. Домінуючі позиції ВО «Свобода» в Івано-Франківській обласній та міській радах сприяли тому, що під її впливом опинилася низка популярних в області комунальних ЗМІ – ТРК «Вежа», агенція новин «Galka.if.ua», газети «Галичина» та «Західний кур'єр» [149]. Групу інтернет-ресурсів – «перше незалежне» інтернет-видання Прикарпаття «Правда» («pravda.if.ua»), новинний портал «news.if.ua»,

веб-сайт «Курс» контролював депутат Івано-Франківської обласної ради, у наступному – народний депутат України Ю. Дерев'яно [150]. Інтереси нової політичної сили в регіоні – ПОЛІТИЧНОЇ ПАРТІЇ «УКРАЇНСЬКЕ ОБ'ЄДНАННЯ ПАТРІОТІВ – УКРОП» «просувало» онлайн-видання «Фіртка», головним редактором якого був керівник міського осередку партії, депутат Івано-Франківської обласної ради О. Головенський [151]. Подібна конкуренція за впливи чи володіння ЗМІ, враховуючи їхню роль у процесі комунікації зі суспільством, точилася і на районному рівні області [152].

До *четвертої групи* джерел входять різноманітні довідники. Інформація про найбільш потужних представників політичної еліти регіону (включаючи біографічні дані, етапи політичної кар'єри), зокрема, Представника Президента України в Івано-Франківській області, голову обласної ради, народних депутатів від Івано-Франківщини I скликання була розміщена у першому випуску довідника «Хто є хто в українській політиці» (видавництво К.І.С., 1993) [153]. Подальші випуски довідників, зокрема, «Хто є хто в Україні» (2006) [154], «Хто є хто в державному управлінні» (2008) [155] містили оновлені матеріали щодо політичної еліти Івано-Франківщини на момент підготовки видань. Інформація подавалася за категоріями: народні депутати України (зі зазначенням виборчого округу або номера у виборчому списку політичної партії чи блоку політичних партій), керівники (та їхні заступники) органів державної влади (Івано-Франківська ОДА, РДА) та органів місцевого самоврядування (обласна рада, районні та міські ради). Довідкові матеріали містили такі позиції: трудова та політична кар'єра, місце основної роботи, партійність, національність, відомості про освіту і родину, творчий і науковий доробок, державні нагороди.

У подальшому, враховуючи вимоги технологічності, доступу до споживачів, видавництво К.І.С. головну увагу зосередило на виданні інтернет-довідника «Офіційна Україна сьогодні», офіційний сайт якого (<http://dovidka.com.ua/user/>) є активним і таким, що постійно оновлюється. Тематична сторінка сайту –

«Регіональні та місцеві органи управління» [156] містить блоки «Івано-Франківська обласна державна адміністрація» та «Івано-Франківська обласна рада», на яких розміщується розгорнута довідково-біографічна інформація як щодо діючого у 2019 р. керівництва двох згаданих інституцій, так і їхніх попередників. На сторінці сайту «Верховна Рада України» представлені довідково-інформативні матеріали про народних депутатів України I–VIII скликань з Івано-Франківщини [157]. Значною мірою вони базувалися на відкритих даних, що почали виходити в Україні ще напередодні здобуття державної незалежності [158; 159; 160].

Політична еліта Івано-Франківщини широко представлена і у загальнонаціональних довідниках, що стосуються владних структур на рівні області та районів. Так, довідник «Хто є хто в місцевій владі України 1994–1998» (1998), випущений під егідою Асоціації демократичного розвитку та самоврядування України, містить понад 900 «неформальних біографій» про перших осіб місцевої представницької і виконавчої гілок влади. До нього входять відомості про очільників Івано-Франківської ОДА та обласної ради, усіх 14 районних рад та деяких міських рад міст обласного підпорядкування [161]. Дані щодо голів представницьких органів місцевого самоврядування на рівні обласної ради, районних та міських рад Івано-Франківщини містять довідники, підготовлені за підсумками місцевих виборів, зокрема, у 1998 [162] та 2002 [163] рр.

Окремі блоки щодо регіональної політичної еліти Івано-Франківської області, середовища її функціонування знайшли висвітлення у виданні «Регіональна Україна» (2003) [164, с. 143–155]. У ньому дається характеристика адміністративно-територіального поділу області, її основних ресурсів, соціально-економічного становища, виявлених політичних уподобань суспільства під час виборів Президента України (1999), виборів до Верховної Ради України (2002). У розділі «Органи державної влади та місцевої влади» станом на 2003 р. подаються відомості про голів Івано-Франківської ОДА, обласної ради та їхніх заступників, а також міських голів міст обласного значення.

Подібне навантаження містить і довідник «Хто є хто в місцевому самоврядуванні України» (К.І.С.; 2007) [165, с. 48–52].

Характерні ознаки «довідника» мав і випуск журналу «Губернатор» (жовтень, 2010), матеріали якого мають рекламно-іміджевий характер. Об'ємна публікація щодо політичної верхівки області (серед них – голови Івано-Франківської ОДА [166], керівники провідних управлінь і відомств, деяких очільників РДА), а також керівників найвідоміших освітніх, медичних та готельно-туристичних закладів, комерційних структур дає можливість судити про кадрову політику облдержадміністрації, рівень взаємин регіональної політичної еліти з «Центром».

Політичній еліті області, найбільш видатним особистостям у різних галузях життя була присвячена серія обласних довідників. Серед них – «Івано-Франківська область: довідник: Адміністративно-територіальний поділ. Місцеві громади та органи державної влади» (2011) [167], тритомне видання «Хто є хто на Івано-Франківщині. Видатні земляки» (2002–2006) [168; 169; 170], матеріали яких дають уявлення про характерні ознаки елітних груп Івано-Франківщини у роки державної незалежності України, канали рекрутування регіональної політичної еліти, її інтегрування у сформовану систему влади на рівні області і країни. У першому томі у розділі «Івано-Франківщина офіційна» станом на 2002 р. міститься інформація про голів Івано-Франківської ОДА та обласної ради, їхніх заступників, голів РДА, голів міських рад міст обласного підпорядкування [168, с. 20–40]. Окрім розміщених даних щодо представників груп еліт в економічній галузі, сфері науки і освіти (розділи «Економіка. Підприємництво», «Наука і освіта») – потенційного середовища формування політичної еліти, інтерес викликає розділ «Родом із Прикарпаття», присвячений видатним вихідцям з області. Він містить як відомих державних, політичних і громадських діячів (серед них – С. Гавриш, екс-народний депутат України III, IV скликань, екс-член Вищої ради юстиції; М. Костицький, екс-народний депутат України II скликання, екс-суддя Конституційного Суду України та ін.), так і тих, хто входить до ГО «Міжнародна організація «Земляцтво івано-

франківців у м. Києві» [168, с.154–208], неофіційного лобіста «інтересів прикарпатців у найвищих органах влади» [171]. Другий і третій випуски довідника менш інформативні. Окрім поновлення даних, пов'язаних з персональними змінами у середовищі політичної еліти (призначеннями чи виборами), вони здебільшого містили рекламний матеріал.

Видання «Ділова Івано-Франківщина» (2007) містить біографічні дані, інформацію про кар'єру найбільш рейтингових осіб регіону, що не дістали висвітлення у попередніх довідниках – представників політичної і наукової сфер, очільників бюджетотворюючих підприємств, які, враховуючи їхні ресурси, мали важелі впливу на прийняття політичних рішень. Серед них – М. Круць (директор ВАТ «Івано-Франківськцемент», народний депутат України), В. Мойсик (народний депутат України, суддя Верховного Суду України), Б. Гдичинський (екс-депутат Івано-Франківської обласної ради, екс-голова обласного ДАІ, заступник керівника Державного управління справами Президента України), М. Негрич (екс-директор спиртзаводу, екс-голова Коломийської РДА, екс-голова обласної ради, заступник голови правління ДАК «Хліб України») та ін. [172; 173] Поширеним явищем в Івано-Франківській області є і видання довідників «Хто є хто» на районному рівні. Хоча вони і мають краєзнавчий характер, однак у них міститься матеріал щодо вихідців з району, які у різний час обіймали керівні посади в органах державної влади, обиралися депутатами рад [174; 175].

Незначними накладками в Івано-Франківській області виходили друком і довідники, присвячені регіональним організаціям політичних партій [176], які здебільшого включали інформацію про реєстрацію органами юстиції обласних/районних/міських партійних структур, їхніх керівників («кадровий резерв» на владні посади), партійну мережу, чисельність організацій, а також їхню участь у роботі органів місцевого самоврядування. Зміст довідників давав уявлення про динаміку поширення політичних партій у регіоні, процес їхнього «проникнення» до владних структур через місцевих партійних функціонерів і активістів.

Окрему групу джерел – *п'яту*, які були пов'язані з безпосередніми провідними політичними діячами Івано-Франківщини, становлять мемуари (спогади), у яких автори висловлювали власне бачення політичних процесів, свою роль у системі владних відносин. Зважаючи на те, що серед верхівки політичної еліти регіону представники гуманітарної сфери становили незначну частину, це позначилося на доволі вузькому колі їхніх доробків на ниві «друкованого слова».

Серед виявлених джерел цього напрямку можемо відмітити спогади відомого українського політичного та громадського діяча Л. Лук'яненка («Не дам загинуть країні!», 1994) [177], у яких він, зображуючи своє балотування до Верховної Ради УРСР у 1990 р. у виборчому окрузі № 196 (Івано-Франківська область), торкався теми гострого протистояння національно-демократичних сил з тодішньою комуністичною владою, ліквідації монополії комуністів на представництво у законодавчому органі країни. Своєрідним «літописцем Галицької асамблеї» (спільні сесії Івано-Франківської, Львівської та Тернопільської обласних рад, 1991), яка стала першопочатком для становлення цілої плеяди політичних діячів України, розробки проектів «розвинутого регіонального і місцевого самоврядування», був тодішній голова Івано-Франківської обласної ради М. Яковина [178].

Окрім низки монографій, що стосувалися теорії і практики українського націоналізму [179; 180], у своїх мемуарних працях голова Івано-Франківської обласної ради, экс-народний депутат України О. Сич відслідковував конкуренцію різних груп політичної еліти, змалював свою участь у політичних подіях як на рівні області – на посаді голови обласного виборчого штабу на довиборах до Верховної Ради України очільниці Конгресу Українських Націоналістів Я. Стецько (1997) [181], так і країни, обіймаючи посаду віце-прем'єр-міністра України в уряді А. Яценюка (2014) [182].

Значною подією для Прикарпаття стала презентація у 2017 р. книги спогадів, присвяченій пам'яті экс-голови Івано-Франківської

ОДА М. Вишиванюка «Його сади рясніють врожаями» [183]. До книги увійшло близько 90 спогадів про героя книги (серед них Президента України 1994–2005 рр. Л. Кучми, экс-голови Івано-Франківська З. Шкутяка, відомих письменників – М. Матіос, С. Пушика, М. Андрусяка та ін.), понад 30 інтерв'ю з ним у вітчизняних і закордонних ЗМІ. Як зазначалося у багатьох публікаціях щодо цієї події [184], книга змальовувала великого патріота краю, постать якого була досить суперечливою у контексті складних соціально-політичних процесів, у яких йому довелося керувати областю.

Загалом, проведене дослідження щодо виявлення і аналізу джерел, які висвітлюють проблему регіональної політичної еліти Івано-Франківської області у роки державної незалежності України, дозволяє дійти наступних висновків. Наявна джерельна база є різноплановою і достатньою для розкриття теми. Залучені до розгляду документи і матеріали можна звести до п'яти основних груп: опубліковані (розміщені на інтернет-сайтах) документи органів державної влади, місцевого самоврядування та політичних діячів області, а також матеріали громадських організацій, соціологічних досліджень; архівні документи, публікації у ЗМІ; інформаційно-довідкові видання, джерела особового походження. Їхнє комплексне дослідження (враховуючи інформаційне наповнення, окремі недоліки груп) у поєднанні з відповідними науковими розвідками може скласти основу для ґрунтовного висвітлення процесів, які відбувалися в середовищі регіональної політичної еліти Івано-Франківщини, зокрема її формування, включаючи виявлення основних каналів і способів рекрутування політичної еліти, ресурсну базу політичних акторів, зосереджених в органах виконавчої влади та місцевого самоврядування, використання ними різноманітних стратегій у процесі здійснення політичної влади, що значною мірою відбивало загальні тенденції у розвитку держави і суспільства України, а також зробити вивірені прогнози на майбутнє.

Додаток 1.

Офіційні сайти та друковані ЗМІ органів державної влади і місцевого самоврядування Івано-Франківської області

Органи державної влади	Офіційні сайти	Офіційні друк. органи (до XII.2018)	Представницькі органи місцевого самоврядування	Офіційні сайти	Офіційні друк. органи (до XII.2018)
Івано-Франківська ОДА	http://www.if.gov.ua/	«Виконавча влада Прикарпаття»	Івано-Франківська обласна рада	https://orada.if.ua/	«Галичина», «Вісник»
Богородчанська РДА	http://bogorda.if.gov.ua/	–	Богородчанська районна рада	http://www.bogoroda.if.ua/	«Слово народу»
Верховинська РДА	http://ww2.if.gov.ua/verhovynska	«Верховинські вісті»	Верховинська районна рада	http://verhovyna-rada.at.ua/index/0-2	«Верховинські вісті»
Галицька РДА	http://ww2.if.gov.ua/galytska	«Галицьке слово»	Галицька районна рада	https://galytskara.in.ua/	«Галицьке слово»
Городенківська РДА	http://horodenkarda.gov.ua/	«Край»	Городенківська районна рада	http://gorradya.if.ua/	«Край»
Долинська РДА	http://ww2.if.gov.ua/dolynska	–	Долинська районна рада	http://region.dolyna.info/	«Свіча»
Калуська РДА	http://kalushrd.gov.ua/	–	Калуська районна рада	http://kalushrd.if.ua/	«Вісті Калущини»
Коломийська РДА	http://ww2.if.gov.ua/kolomyyska/ua/	«Вільний голос»	Коломийська районна рада	http://xn--80aaarxehxtc.xn--j1amh/	«Вільний голос»
Косівська РДА	http://kosivrd.gov.ua/	«Гуцульський край»	Косівська районна рада	https://kosivrada.if.ua/	«Гуцульський край»
Надвірнянська РДА	http://nadrda.gov.ua/	–	Надвірнянська районна рада	http://www.msnad.if.ua	«Народна воля»
Рогатинська РДА	http://www.rohatyn.if.ua/	–	Рогатинська районна рада		«Голос Опілля»
Рожнятівська РДА	http://ww2.if.gov.ua/rojnyatynska/ua/	–	Рожнятівська районна рада		«Новини Підгір'я»
Снятинська РДА	http://ww2.if.gov.ua/snyatynska/	«Голос Покуття»	Снятинська районна рада		«Голос Покуття»

Тисменицька РДА	http://tsm.if.gov.ua/	–	Тисменицька районна рада		«Вперед»
Тлумацька РДА	http://ww2.if.gov.ua/tlumatska	–	Тлумацька районна рада		«Злагода»
			Івано-Франківська міська рада		«Західний кур'єр»
			Бурштинська міська рада	http://burshtyn-rada.if.gov.ua/	---
			Болехівська міська рада	http://bolekhiv-rada.gov.ua/	«Ратуша»
			Калуська міська рада	http://kalushciya.if.ua/	«Дзвони Підгір'я»
			Коломийська міська рада	http://kolrada.gov.ua/	–
			Яремчанська міська рада	http://www.yaremche.org/administrativn/33	«Яремчанський вісник»

Додаток складений на основі: Інформаційна довідка до питання «Про стан інформаційного простору Івано-Франківської області». Державний комітет телебачення і радіомовлення України. 2016. 3 листопада. URL: http://comin.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=131475&cat_id=130301; Інформаційна довідка Головного територіального управління юстиції в Івано-Франківській області за III кв. 2018 р. URL: <http://obljustif.gov.ua/statystyka/>

1. Народні депутати України I–VII скликання. Верховна Рада України. Офіційний веб-портал. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/site2/p_deputat_list; Депутатські фракції і групи VIII скликання. Верховна Рада України. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/site2/p_fractions

2. Наприклад: Указ Президента України № 168. Про призначення Представника Президента України в Івано-Франківській області. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/168/92>; Указ Президента України № 203/2014. Про звільнення В. Чуднова з посади голови Івано-

Франківської обласної державної адміністрації. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/2032014-16165>

3. Наприклад: Указ Президента України № 211. Про призначення Представників Президента України у районах Івано-Франківської області. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/211/92>

4. Наприклад: Кабінет Міністрів України. Постанова № 296. Про присвоєння рангів державним службовцям. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/296-94-%D0%BF>

5. Доповідь про стан та розвиток інформатизації в Україні за 2009 рік / Кабінет Міністрів України. Київ, 2009. URL: <file:///D:/Admin/Favorites/Downloads/1-514036.pdf>

6. Обласна державна адміністрація. Івано-Франківська ОДА. URL: <http://www.if.gov.ua/news/41741>

7. Звіт Президенту України про стан справ у Івано-Франківській області за підсумками роботи у 2015 році. URL: <http://www.if.gov.ua/files/uploads/%D0%97%D0%B2%D0%B5%D0%B4%D0%B5%D0%BD%D0%B8%D0%B9%D0%97%D0%B2%D1%96%D1%82%D0%A0%D1%96%D0%BA2015.pdf>

8. Наприклад: Керівництво РДА. Богородчанська РДА. URL: http://bogorda.if.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=828&Itemid=80; Керівництво. Городенківська РДА. URL: <http://horodenkarda.gov.ua/kerivn/>

9. Чекмарьова Л. О. Веб-сайт обласної державної адміністрації України як документально-інформаційна система: засади функціонування, структура, зміст: Автореферат... к. іст. н.: 07.00.10. Київ, 2008. 22 с.

10. Наприклад: Михайло Вишиванюк дав прес-конференцію. 2004. 5 листопада. Івано-Франківська ОДА. URL: <http://www.if.gov.ua/news/2670>

11. Наприклад: Розпорядження голови Надвірнянської районної ради В. Поповича «Про офіційний веб-сайт Надвірнянської районної ради» (2014). URL: www.msнад.if.gov.ua/index.php/2012.../2012-06-08-08-37-57

12. Голова обласної ради; Перший заступник голови; Заступник голови. Івано-Франківська обласна рада. URL: <https://orada.if.ua/>

13. Депутати. Івано-Франківська обласна рада. URL: <https://orada.if.ua/%D0%BE%D0%B1%D0%BB%D0%B0%D1%81%D0%BD%D0%B0-%D1%80%D0%B4%D0%B0%D0%B4%D0%B5%D0%BF%D1%83%D1%82%D0%B0%D1%82%D0%B8/>

14. Районні, міські ради, ради ОТГ. URL: <https://orada.if.ua/%d0%bf%d1%80%d0%b8%d0%ba%d0%b0%d1%80%d0%bf%d0%b0%d1%82%d>

1%82%d1%8f%80%b0%b9%be%bd%bd%bd%9e-%d1%80%b0%b4%b8/

15. Документи ради. Івано-Франківська міська рада. URL: <http://www.mrada.if.ua/%D0%B4%D0%BE%D0%BA%D1%83%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%82%D0%B8-%D1%80%D0%B0%D0%B4%D0%B8>

16. Депутатський корпус. Івано-Франківська міська рада. URL: <http://www.mrada.if.ua/%D0%B4%D0%B5%D0%BF%D1%83%D1%82%D0%B0%D1%82%D0%B8-%D0%BC%D1%96%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%BE%D1%97-%D1%80%D0%B0%D0%B4%D0%B8/%D0%B4%D0%B5%D0%BF%D1%83%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D0%B9-%D0%BA%D0%BE%D1%80%D0%BF%D1%83%D1%81>

17. Якої інформації про депутатів немає на сайті Івано-Франківської міськради. Центр політичних студій. 2018. 1 листопада. URL: <http://www.cps.net.ua/iakoyi-informatsiyi-pro-deputativ-nemaie-na-saiti-ivano-frankivskoyi-miskradi/>

18. Богородчанська районна рада. Головна. URL: http://www.bohorada.if.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=98&Itemid=233

19. Тлумацька районна рада. Депутати районної ради. URL: <http://tlumachrada.if.ua/deputaty>

20. Снятинська районна рада. Депутати районної ради. URL: http://snyatynrada.gov.ua/members_of_district_council.php

21. Наприклад: Про підтримку звернення Івано-Франківської обласної ради та звернення районної ради до Президента України В. Януковича та Генерального Прокурора України В. Пшонки про засудження політичних репресій (2011). Снятинська районна рада. URL: <http://snyatynrada.gov.ua/85.php>

22. Наприклад: Про суспільно-політичну ситуацію в Україні та перспективи євроінтеграції. Івано-Франківська обласна рада. URL: http://dev.orada.if.ua/fileadmin/documents/Rishennja/06_25/1097-25.pdf; Про недовіру голові Івано-Франківської обласної державної адміністрації. URL: http://dev.orada.if.ua/fileadmin/documents/Rishennja/06_27/1190-27.pdf

23. Наприклад: Про звернення районної ради. Тисменицька районна рада Івано-Франківської області. 28-ма сесія 6-го демократичного скликання. Рішення від 27 березня 2015 р. URL: <http://tsmrada.if.ua/rishennya-radi/vi-demokratichne-sklikannya>

24. Перелік регіональних цільових програм з питань соціально-економічного розвитку області у відповідних галузях та сферах діяльності, які діють у 2019 році. URL: <http://www.if.gov.ua/>

files/uploads/%D0%9F%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%BB%D1%96%D0%BA%2017.05.2019.pdf

25. Обласна стратегія сприяння розвитку громадянського суспільства у Івано-Франківській області у 2017–2020 роках. URL: <http://www.if.gov.ua/?q=page&id=20543>

26. Стратегія розвитку Івано-Франківської області на період до 2020 року. URL: https://surdp.eu/uploads/files/Ivano-Frankivska_RDS_FINAL_UA.pdf

27. Паспорт Регіональної цільової програми розвитку малого і середнього підприємництва в Івано-Франківській області на 2017–2018 роки. Івано-Франківська обласна рада. URL: <https://orada.if.ua/wp-content/uploads/2018/02/401-12.pdf>

28. Стратегія розвитку міста Івано-Франківська на період до 2028 року. URL: <http://www.mvk.if.ua/uploads/files/46819.pdf>

29. Додаток 2 до Стратегії розвитку міста Івано-Франківська. Звіт про результати опитування представників бізнесу міста Івано-Франківська. С.5. URL: <http://www.mvk.if.ua/sectors/45569>

30. Обласна стратегія сприяння розвитку громадянського суспільства у Івано-Франківській області у 2017–2020 роках. URL: http://www.if.gov.ua/files/uploads/strategia_rozvitku_gromadsusp%20%D0%BF%D1%80%D0%BE%D0%B5%D0%BA%D1%82.pdf

31. Стратегія розвитку Івано-Франківської області на період до 2020 р. URL: http://www.if.gov.ua/files/SP_IF_oblast_4.pdf; Про виконання Програми економічного і соціального розвитку міста Івано-Франківська за 2017 рік. URL: <http://www.namvk.if.ua/dt/235375/>; Додаток 2 до Стратегії розвитку міста Івано-Франківська. Звіт про результати опитування представників бізнесу міста Івано-Франківська. URL: <http://www.mvk.if.ua/sectors/45569>

32. Стратегія економічного та соціального розвитку територій Івано-Франківської області до 2015 року. С. 28–34, 48. URL: <http://www.if.gov.ua/files/ifstrategy2015>

33. Івано-Франківська ОДА. URL: <http://www.if.gov.ua/>

34. Громадська рада. Калуська РДА. URL: http://kalushrda.gov.ua/page/rda/gromadska_rada

35. Громадська рада. Рогатинська РДА. URL: <http://rohатыn.if.gov.ua/index/catshow/name/gromads'ka-rada>

36. Суспільно-політичне життя. Верховинська РДА. URL: <http://ww2.if.gov.ua/verhovynska/ua/8626.htm>

37. Інформаційна відкритість органів місцевого самоврядування. Посібник для муніципальних посадовців. Івано-Франківськ: ГО «Агентство з розвитку приватної ініціативи», 2009. С. 44–45. URL: <https://arpi.org.ua/doc2/posibnyk.pdf>; Типові недоліки та Рекомендації сайтам органам місцевого самоврядування. Інститут Громадянського Суспільства. 2010. 25 листопада. URL: <https://www.csi.org.ua/monitoroms/typovi-nedoliky-ta-rekomendatsiyi-shhodo/>

38. Гладій В. І. Місцеве самоврядування як ресурс політики євроінтеграції: досвід Вишеградської групи та перспективи для України: Автореферат ... к. політ. н.: 23.00.02. Івано-Франківськ, 2015 С.16. URL: http://www.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2016/03/aref_hladiy.pdf

39. Офіційний сайт Шевченка Олександра Леонідовича, народного депутата України. URL: <https://shevchenko.if.ua/>

40. Юрій Дерев'яно. URL: <http://old.derevyanko.org/>; Всеукраїнський Благодійний Фонд Юрія Дерев'янка. URL: <http://derevyankofund.org.ua/about/contacts/>

41. Олександр Сич. Facebook. URL: <https://www.facebook.com/sych.olexander>

42. Руслан Марцінків. Facebook. URL: <https://ru-ru.facebook.com/ruslan.martsinkiv/>

43. ЧЕСНО. URL: <https://www.chesno.org>

44. ОПОРА. URL: <https://www.oporaua.org/>

45. ВГО «Комітет виборців України». URL: http://www.cvu.org.ua/page/contacts_cvu

46. Агенція протидії корупції. Офіційний веб-сайт. Івано-Франківська область. URL: <https://transparency.agency/region/ivano-frankivska-oblast>

47. ГО «Канцелярська сотня». URL: <https://bihus.info/projects/gokancelyarska-sotnya>

48. Фігуранти антикорупційних розслідувань. ЧЕСНО. URL: <https://far.chesno.org/person/>

49. Відкритий реєстр національних публічних діячів України. URL: <https://rep.org.ua/uk/>

50. Рада. ОПОРА. URL: <https://rada.oporaua.org/deputaty/deputati>

51. Наприклад: Політична мапа одномандатного виборчого округу № 89 (Івано-Франківська обл.). URL: <https://rada.oporaua.org/analityka/zviti/80-mapa-okruhu/6308-politychna-mapa-odnomandatnoho-vyborchoho-okruhu-89-ivano-frankivska-obl>

52. Декларації. Івано-Франківська область. URL: https://declarations.com.ua/search?q=&post_type=%D0%B4%D0%B5%D1%80%D0%B6%D0%B0%D0%B2%D0%BD%D0%BE%D1%97&post_type=%D0%BC%D1%96%D1%81%D1%86%D0%B5%D0%B2%D0%BE%D0%B3%D0%BE&post_type=%D1%8E%D1%80%D0%B8%D0%B4%D0%B8%D1%87%D0%BD%D0%BE%D1%97®ion_value=%D0%86%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%BE-%D0%A4%D1%80%D0%B0%D0%BD%D0%BA%D1%96%D0%B2%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B0+%D0%BE%D0%B1%D0%BB%D0%B0%D1%81%D1%82%D1%8C®ion_type=actual_region

53. Посіпаки. Помічники народних депутатів України. URL: <https://posipaky.info/>

54. Посіпаки–2. Мініміньйони. База помічників регіональних депутатів. Івано-Франківська область. URL: <https://posipaky-2.info/if>

55. Назарчук Д. Влада над лідерами не гарантує влади над народом. Голос України. 2003. 29 жовтня. URL: <http://www.golos.com.ua/article/239680>

56. Стан та розвиток місцевого самоврядування на Франківщині: громадська думка. Соціологічна група «Рейтинг». Липень 2011. URL: http://ratinggroup.ua/files/ratingggroup/reg_files/rg_local_government_frankivsk_072011_press.pdf

57. Індекс публічності місцевого самоврядування. Звіт 2013 / упоряд. О. Неберикут, І. Швець. Львів, 2013. 42 с.; Індекс публічності місцевого самоврядування. Звіт 2017 /упоряд. О. Неберикут, О. Стрелюк. Львів: ОПОРА. 2018. 64 с.; Оприлюднено рейтинги областей щодо інвестиційної ефективності. Івано-Франківська обласна державна адміністрація. 2018. 13 квітня. URL: <http://www.if.gov.ua/news/opriлюднено-rejtingi-oblastej-shodo-investicijnoyi-efektivnosti>; ЄвроРейтинг. Рейтинговое агентство. URL: <http://euro-rating.com.ua/regiony/rejting-list/rejting-list-oblastej/>; Города и люди. Рейтинг комфортности украинских городов / М. Бабенко, А. Батурын и др. Фокус. 2017. 7 августа. URL: <https://focus.ua/ratings/377768/>

58. Спеціальний проект групи Рейтинг «Портрети регіонів: Івано-Франківська область. Грудень 2018. URL: http://ratinggroup.ua/files/ratinggroup/reg_files/rg_ivano-frankivsk_122018_press.pdf

59. Вишиванюк – серед претендентів на премію Загальнонаціональної програми «Людина року». News.if.ua. 2010. 8 листопада. URL: <http://www.news.if.ua/news/10176.html>; Рейтинг губернаторов:

подъем Винниччины и падение Запорожья. Комментарии. UA. 2011. 2 грудня. URL: <https://comments.ua/politics/306290-reyting-gubernatorov-podem.html>; Рейтинг губернаторов: весенние сюрпризы. Комментарии. UA. 2012. 8 червня. URL: <https://comments.ua/politics/342821-reyting-gubernatorov-vesennie.html>

60. Рейтинг найвпливовіших людей Івано-Франківщини: Шевченко на шостому місці, а Вишиванюк – на 14-ому. Дзеркало Media. 2016. 24 травня. URL: <https://dzerkalo.media/news/rejting-nauyvplivovishih-lyudey-ivano-frankivschini-shevchenko-na-shostomu-mistsi-a-vishivanyuk-na-14-omu>

61. «Персоною Прикарпаття-2007» став губернатор Микола Палійчук – він на 0,8% випередив Юрка Издрика. ЗІК. 2008. 22 січня. URL: https://zik.ua/news/2008/01/22/personoyu_prykarpattya2007_stav_gubernator_mykola_paliychuk_vin_na_08_122790

62. Людина року та найвпливовіші люди Івано-Франківська. Спецпроект galka.if.ua. URL: <http://www.galka.if.ua/liudynaroku/>

63. Персона Прикарпаття всьоме визначає переможця. NEWS.IF.UA. 2012. 1 січня. URL: <http://www.news.if.ua/news/20032.html>

64. Соціологічні опитування. Івано-Франківська ОДА. Офіційний веб-сайт. 2003. 11 вересня. URL: <http://www.if.gov.ua/news/912>

65. Стан та розвиток місцевого самоврядування на Прикарпатті. Івано-Франківська обласна рада. 2019. 11 січня. URL: <https://orada.if.ua/%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%BD-%D1%82%D0%B0-%D1%80%D0%BE%D0%B7%D0%B2%D0%B8%D1%82%D0%BE%D0%BA-%D0%BC%D1%96%D1%81%D1%86%D0%B5%D0%B2%D0%BE%D0%B3%D0%BE-%D1%81%D0%B0%D0%BC%D0%BE%D0%B2%D1%80%D1%8F%D0%B4%D1%83/>

66. Наказ Міністерства юстиції України. Про затвердження Правил організації діловодства та архівного зберігання документів у державних органах, органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах і організаціях. 18.06.2015 № 1000/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0736-15#n1337>

67. Фонди. Державний архів Івано-Франківської області: офіційний веб-сайт. URL: <http://if.archives.gov.ua/about/founds/>

68. Архівні установи України: Довідник. 1. Державні архіви / Держкомархів України, УНДІАСД. 2-е вид, доп. Київ, 2005. 692 с.

69. Фонди. Склад і зміст документів. URL: <http://if.archives.gov.ua/about/founds/>

70. Державний архів Івано-Франківської області: анотований реєстр описів. Т. 1 . Фонди періоду до 1939 року / упоряд.: М. Гілевська, К. Мицан, та ін. Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2013. 336 с.

71. Архівні установи Прикарпаття: інформаційно-довідкове видання / упорядн. І. І. Гриник. Л. М. Соловка. Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2014. 88 с.

72. Наприклад: Стефурак М. М. Механізми взаємодії політичної опозиції та влади на прикладі західних областей України: Автореферат ... к. політ. н.: 23.00.02. Київ, 2017. 20 с.

Шелемба М. М. Особливості процесу націоналізації партійної системи України: теоретичний та емпіричний виміри: Дис. ... к. політ. н.: 23.00.02. Ужгород, 2019. 305 с.

73. Потіха А. Вивчення і збереження інформації партійних засобів масової комунікації (преса 1991–2002 рр.) у Національній бібліотеці України ім. В. І. Вернадського. Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського: зб. наук. праць. Київ, 2017. Вип. 46. URL: http://nbuviap.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=3384:vivchennya-i-zberezhennya-informatsiji-partijnikh-zasobiv-masovoji-komunikatsiji-presa-1991-2002-rr-u-natsionalnij-bibliotetsi-ukrajini-im-v-i-vernadsogo-2&catid=168&Itemid=515

74. Зміцнювати дисципліну, добиватися зрушень. Прикарпатська правда. 1990. 12 травня. С.1.

75. Криза поглиблюється. Прикарпатська правда. 1991. 17 травня. С.1.

76. Петричук М. Між шоком і терапією: Економіка. Галичина. 1991. 15 травня. С.3.

77. Плисак В. Запитання без відповідей: Нотатки на полях проекту концепції переведення області на економічну і господарську самостійність. Галичина. 1990. 2 червня. С.3.

78. Кот А., Долгих Я. МФК [Міжнародна фінансова корпорація]: гальмування малої приватизації відкинуло Чернівці на два роки від Івано-Франківська / записав П. Парипа. Галичина. 1996. 16 листопада. С.4.

79. Олійник П. Й. На крутому повороті / записав О. Матвійв. Прикарпатська правда. 1990. 12 вересня. С.2.

80. Олійник П. Селяни розправили плечі. Прикарпатська правда. 1990. 18 вересня. С.3.

81. Зіновій Шкутяк: Дорога до ефективного ринкового господарства довга і потребує економічно сильної політики. Західний кур'єр. 1990. 13 жовтня. С.3.

82. Борович Б. Данилов О. Мери Івано-Франківська та Луганська за приватизацію комунального майна. Негайну! Молодь України. 1994. 1 вересня. С.2.

83. Досюк В. Народ наш заслуговує кращого життя. І він його мусить мати. Галичина. 1994. 10 грудня. С.3.

84. П. Савчук: «Економіка і політика – нероздільні» /Інтерв'ю вів І. Пелехатий. Західний кур'єр. 1990. 24 листопада. С.3.

85. Ігор Зварич, генеральний директор колективного підприємства «Тисмениця»: «Треба, щоб амбіції були в амуніції». Галичина. 1992. 7 листопада. С.4.

86. Альтернатива колгоспам є! Голова районної асоціації фермерів п. Василь Яківчик виступає ініціатором створення селянського акціонерного товариства відкритого типу. Край (Городенка). 1994. 5 лютого. С.6–7.

87. З вірою в завтрашній день і в життя. Голос Покуття. 1997. 22 лютого. С.3–4.

88. Звернення Івано-Франківського обласного комітету по створенню Демократичної партії України до краян. Галичина. 1990. 11 липня. С.2.

89. Шевчук П. КУН має стати об'єднуючою силою. Галичина. 1993. 20 серпня. С.4.

90. Павличко Д. «Своїм об'єднанням УРП і ДемПУ повинні показати приклад для всіх демократичних організацій». Галичина. 1994. 3 серпня. С.4.

91. Федьків Б. «Новий» курс із старими нетрями намагаються проголосити лідери Партії Праці. Прикарпатська правда. 1994. 23 листопада. С.4.

92. Божко О. М. «Україна напередодні політичних потрясінь». Прикарпатська правда. 1994. 30 листопада. С.4.

93. Альтернатива комсомолу. Дзвони Підгір'я. 1990. 25 серпня. С.1.

94. Бойчук В. Товариство справедливості і захисту. Галичина. 1990. 31 жовтня. С.2.

95. Мельничук О. «Пролог» уже є. А яким буде епілог? Прикарпатська правда. 1994. 14 травня. С.2.

96. Городенку відвідав В. Чорновіл. Край (Городенка). 1994. 12 лютого. С.1.

97. Вівчар Б. Світло і тіні... То ж з якою метою перебував на Прикарпатті [Голова Верховної Ради України] О. Мороз. Галичина. 1996. 10 вересня. С.2.

98. Левко Лук'яненко і Михайло Горинь відвідали Покуття. Голос Покуття. 1997. 5 квітня. С.1.

99. Ярослава Стецько: «І ми підставимо плече» / розмову вів Б. Вівчар. Галичина. 1992. 14 жовтня. С.4.

100. Жолдак В. Зміна кабінету: В Івано-Франківську на альтернативній основі обрано нового першого секретаря обкому партії З. В. Куравського. Культура і життя. 1990. 4 березня. С.3.

101. В. Павлик – представник Президента. Прикарпатська правда. 1992. 21 березня. С.1.

102. ЗАЯВА Івано-Франківської обласної Ради народних депутатів. Галичина. 1992. 25 березня. С.1.

103. ОБ'ЄДНУЙМОСЯ! Зустріч з М. Вишиванюком. Гуцульський край 1997. 31 травня. С.1.

104. Нові призначення. Вісник Коломиї. 1992. 25 березня. С.1.

105. Формуються держадміністрації. Прес-служба голови обласної Ради. Верховинські вісті. 1995. 24 червня. С.1.

106. Розпорядження Президента України «Про призначення Я. Ходана головою Косівської районної державної адміністрації Івано-Франківської області». № 228/97-рп. Гуцульський край. 1997. 7 червня. С.1.

107. Реєстрація кандидатів. Прикарпатська правда. 1990. 12 січня. С.1.

108. Зареєстровані кандидатами в депутати обласної ради. Край (Городенка). 1994. 11 червня. С.3.

109. Кандидати та їх програми. Прикарпатська правда. 1990. 7 лютого. С.3.

110. Ярослав Шевчук. З передвиборної програми. Галичина. 1994. 2 лютого. С.3.

111. Передвиборна програма кандидата на голову Городенківської районної Ради народних депутатів Степана Максим'юка. Край (Городенка). 1994. 11 червня. С.6.

112. Наприклад, повідомлення ОВК по виборах народних депутатів Української РСР від Залізничного округу № 196 м. Івано-Франківська (березень, 1990) про перемогу на виборах представника від національно-демократичних сил Л. Лук'яненка, який з результатом 33,7 тис. голосів «За» обійшов з великим відривом своїх 7-ми конкурентів. (Див.: Повідомлення окружної виборчої комісії по виборах народних депутатів

Української РСР від Залізничного округу № 196 м. Івано-Франківська про підсумки виборів. Прикарпатська правда. 1990. 6 березня. С.1.).

113. Повідомлення обласної виборчої комісії по виборах депутатів Івано-Франківської Ради народних депутатів про підсумки виборів депутатів обласної Ради 4 березня 1990 року. Прикарпатська правда. 1990. 10 березня. С.3.

114. Повідомлення міської виборчої комісії по виборах депутатів Івано-Франківської міської Ради народних депутатів про підсумки виборів депутатів міської Ради 4 березня 1990 року. Прикарпатська правда. 1990. 10 березня. С.3.

115. Про вибори народних депутатів районної ради. Верховинські вісті. 1990. 8 березня. С.3.

116. Обрані депутатами міської ради. Край (Городенка). 1994. 2 липня. С.2.

117. Діяти творчо, рішуче: знайомимо з кандидатами на посаду першого секретаря обкому Компартії України. Прикарпатська правда. 1990. 6 лютого. С.1–2.

118. Кандидати у депутати до районної ради народних депутатів, зареєстровані районною виборчою комісією станом на 11 січня цього року. Верховинські вісті. 1990. 16 січня. С.2.

119. Про вибори народних депутатів районної ради. Верховинські вісті. 1990. 8 березня. С.3.

120. Заява Івано-Франківської обласної Ради народних депутатів / Івано-Франківська обласна Рада народних депутатів. 20 квітня 1990 року. Прикарпатська правда. 1990. 25 квітня. С.1.

121. Абдулін О., Свищ О. Початок у синьо-жовтих тонах: У Львові та Івано-Франківську приступили до роботи новообрані місцеві ради народних депутатів. Робітничка газета. 1990. 20 квітня. С.1.

122. Брухаль Г. Івано-Франківську обласну Раду очолив Василь Скрипничук. Голос України. 2012. 27 листопада. С. 3.

123. Борович Б. Від зміни крісел погляди не змінюються. Галичина. 1994. 29 грудня. С.3.

124. У Президіях міської і районної рад народних депутатів. Дзвони Підгір'я. 1990. 20 листопада. С.1.

125. Галичанин В. Зіновій Шкутяк: спротив авторитаризмові потребує координації. Галичина. 2010. 6 травня. С.3.

126. Звернення бюро Івано-Франківського обкому Компартії України до комуністів області. Прикарпатська правда. 1990. 18 квітня. С.1.

127. Куравський З. В. Сучасна ситуація і позиція комуністів. Прикарпатська правда. 1990. 18 вересня. С.1–2.

128. Панченко А. Г. Консолідувати сили комуністів / записав Л. Якимчук. Прикарпатська правда. 1990. 14 серпня. С.4.

129. Яковина М. «Чесно нестиму свій хрест» / записав В. Назарчук. Галичина. 1990. 13 травня. С.3.

130. Микола Яковина: «Рух повинен стати консолідуючою силою українського суспільства» (з виступу голови Івано-Франківської крайової організації РУХу, голови Івано-Франківської обласної ради народних депутатів на Всеукраїнському з'їзді НРУ 26 жовтня 1990 року)». Західний кур'єр. 1990. 1 листопада. С.1.

131. Волковецький С. Реформа влади неминуча. Галичина. 1993. 24 вересня. С.3.

132. Волковецький С. З обраного шляху не звернемо ніколи. Галичина. 1996. 28 січня. С.4.

133. Вишиванюк М. Розбудова держави – справа влади, керівників усіх рівнів, громадських організацій, справа кожного громадянина. Галичина. 1997. 5 квітня. С.1, 3–4.

134. Мороз. В. Куди стелиться дорога... Стратегія розвитку Івано-Франківщини – у згуртуванні хліборобів, вважає голова обласної державної адміністрації. Апарат Верховної Ради України. Інформаційне управління. Огляд регіональної преси. № 29. 2010. 7 травня. С.18–19.

135. Михайло Наконечний: «Я за те, щоби роздати людям землю...» / розпитували В. Дем'янчук і В. Гультайчук. Вісник Коломиї. 1992. 10 квітня. С.2–3.

136. М. Негрич: «Від нарікань на негаразди сьогодні завтра життя кращим не стане» / записав В. Туглук. Урядовий кур'єр. 2013. 19 березня. С. 9.

137. «Я – за конструктивну співпрацю» – говорить Представник Президента в районі Ярослав Ходан / інтерв'ю вела Л. Городенко. Гуцульський край. 1992. 25 квітня. С.2.

138. Ярослав Ходан: «Сильна Україна потрібна тільки українцям. І ми її матимем!» / розмову вела Л. Городенко. Гуцульський край. 1997. 14 червня. С.1.

139. Д. В. Захарук: «Я за плюралізм думок і поглядів» / бесіду вів А. Краслянський. Радянська Україна. 1990. 8 липня. С.3.

140. Є. А. Новицький: «Ми за співпрацю з Радами» / бесіду вів А. Краслянський. Радянська Україна. 1990. 8 липня. С.3.

141. ЄВРОПАРЛАМЕНТ ВІДЧИНЯЄ ДВЕРІ для України, надавши їй поки що спеціальний статус [інтерв'ю, яке дав кореспондентові «Галичини» член парламентської делегації Степан Волковецький]. Галичина. 1992. 21 жовтня. С.5.

142. Степан Волковецький: «Зовнішня діяльність нашої держави має бути активнішою». Галичина. 1996. 10 липня. С.4.

143. Петро Осадчук: Напружена осінь / інтерв'ю вів Є. Мельничук. Край. 1994. 22 жовтня. С.3.

144. Зустріч з депутатом [В. Костицьким]. Верховинські вісті. 1995. 10 червня. С.1.

145. Володимир Мулява: «Козак – не лише лицар, а й будівник» / записав Б. Вівчар. Галичина. 1996. 5 жовтня. С. 4.

146. Павленко О. Дмитро Шлемко: зрадникам не пробачимо... Прес-конференція народного депутата від БЮТ Дмитра Шлемка. Апарат Верховної Ради України. Інформаційне управління. Огляд регіональної преси. № 29. 2010. 7 травня. С.19–21.

147. Праведник П. Партійні інтереси непартійних ЗМІ: Івано-Франківська область. Firtka.if.ua. 2012. 6 лютого. URL: <http://firtka.if.ua/blog/view/partijni-interesi-nepartijnih-zmi-ivanofrankivska-oblast16714>

148. Єрушевич Т. Правда і брехня про власників наших ЗМІ, або Під ким Ви «лежите»? if.Poutal.net. 2007.12 квітня. URL: <http://ifportal.net/articles/full/9088>

149. Карта медіавласності України. Івано-Франківська «Свобода» медіа. Media lab. URL: <http://www.map.medialab.online/uk/region/ivano-frankivsk>

150. Кому належать франківські медіа (Список). Galka.if.ua. 2016. 30 серпня. URL: <https://galka.if.ua/komu-nalezhat-frankivski-media-spisok/>

151. Федоришин Н. За журналістським заробітком далеко не ходи. Інститут масової інформації. 2015. 16 жовтня. URL: <https://imi.org.ua/articles/za-jurnalistskim-zarobitkom-daleko-ne-hodi/>

152. Гапич Є. Кому належать Коломийські громадські організації та ЗМІ. Частина 2 (іконографіка). Вільне. Інфо. 2016. 7 грудня. URL: <http://vilne.info/2016/12/27/komu-nalezhat-kolomiyski-gromadsk-2/>

153. Хто є хто в українській політиці: довідник. Вип. 1 / Білокінь С. та ін.; Київ. наук. т-во ім. Петра Могили. Київ, 1993. 286 с.

154. Хто є хто в Україні. Київ: «К.І.С.». 2006. 1136 с.

155. Хто є хто в державному управлінні. Ю. Марченко, О. Телемко. Київ: К.І.С., 2008. 1064 с.

156. Офіційна Україна сьогодні. Регіональні та місцеві органи управління. URL: <http://dovidka.com.ua/user/?code=69824>

157. Офіційна Україна сьогодні. Верховна Рада України. URL: <http://dovidka.com.ua/user/?code=482559>

158. Депутати Верховної Ради Української РСР. Дванадцять скликання, листопад 1990 року. Б. м., 1990. 69 с.

159. Верховна Рада України. Інформаційний довідник / авт-упор.: М. Ярош (кер. кол.). Вип. 2. Київ: Парламентське видавництво, 2002. 160 с.

160. Колоцей Ю. О. Народні депутати Верховної Ради України шостого скликання. Київ: Аванпост-Прим, 2011. 470 с.

161. «Хто є хто в місцевій владі України. 1994–1998. Довідник. Київ: ВКП «Апельсин», 1998. 384 с.

162. Вибори '98: міські голови та голови обласних рад / відповідальний за випуск Б. І. Мечинський. Київ, 1998. 167 с.

163. Місцеві ради України: вибори – 2002 / відповідальний редактор О. А. Нескромний. Київ: Парламентське видавництво, 2003. 399 с.

164. Регіональна Україна. Київ: «Геопринт», 2003. 400 с.

165. Хто є хто в місцевому самоврядуванні України. Київ: К.І.С., 2007. 464 с.

166. Михайло Вишиванюк, голова Івано-Франківської обласної державної адміністрації: «Для мене найважливіша партія – прикарпатська громада». Губернатор. 2010. № 31. С.2–19.

167. Івано-Франківська область: довідник: Адміністративно-територіальний поділ. Місцеві громади та органи державної влади / Івано-Франківська ОДА. Івано-Франківськ: Місто НВ, 2009. 211 с.

168. Хто є хто на Івано-Франківщині. Видатні земляки. Довідково-біографічне видання. Том I. / авт.-упоряд. В. Болгов. Київ, 2002. 271 с.

169. Хто є хто на Івано-Франківщині. Видатні земляки. Випуск II. / авт.-упоряд. В. Болгов. Київ, 2003. 302 с.

170. Хто є хто на Івано-Франківщині. Новітня історія через віки. III випуск / автор ідеї та автор-упорядник В. Болгов. Київ, 2006. 160 с.

171. Земляцтво іванофранківців у Києві очолив Б. Гдичинський. Коломия. ТРК «Рідні медія». 2011. 21 лютого. URL: <http://kolomyya.org/se/sites/ko/34806/>

172. Ділова Івано-Франківщина. Вип. 1 / авт.-упоряд. Г. О. Соляник. Івано-Франківськ : Ділова Івано-Франківщина, 2007. 287 с.

173. Ділова Івано-Франківщина. Вип. 2. / авт.-упоряд. Г. О. Соляник. Івано-Франківськ : Ділова Івано-Франківщина, 2007. 271 с.
174. Наприклад: Хто є хто / упорядник В. Бабій. Богородчани, 1996. 19 с.
175. Когут М. Калушина: люди і долі: біогр. довідн. Калуш, 2006. 236 с.
176. Наприклад: Політичні партії в Івано-Франківській області / короткий інформаційний довідник. Івано-Франківськ, 1997. 24 с.
177. Лук'яненко Л. Не дам загинуть Україні! Київ: «Софія», 1994. 512 с.
178. Яковина М. Хто ділить і руйнує соборну Україну? Львівська газета. 2003. 23 грудня. С.2–3.
179. Сич. О. Український націоналізм. Традиція і модерн (вибрані статті, лекції, інтерв'ю, рецензії). Івано-Франківськ: Місто НВ, 2011. 224 с.
180. Олександр Сич презентував свою нову монографію «Соціально-консервативний націоналізм». 2019. 23 травня. URL: <https://orada.if.ua/%D0%BE%D0%BB%D0%B5%D0%BA%D1%81%D0%B0%D0%BD%D0%B4%D1%80-%D1%81%D0%B8%D1%87-%D0%BF%D1%80%D0%B5%D0%B7%D0%B5%D0%BD%D1%82%D1%83%D0%B2%D0%B0%D0%B2-%D1%81%D0%B2%D0%BE%D1%8E-%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D1%83-%D0%BC/>
181. Сич О. Без права на поразку (перша виборча кампанія Провідника ОУН: технологія і хронологія). Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 1998. 310 с.
182. Сич. О. В уряді камікадзе. Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2016. 272 с.
183. Його сади рясніють врожайми: спогади і роздуми про Михайла Вишиванюка / упорядник Т. Лейбюк. Івано-Франківськ: Місто НВ, 2017. 412 с.
184. Щербюк В. Спогади, переповнені щирістю і сумом. Народна воля. 2017. 8 грудня. URL: <http://volya.if.ua/2017/12/spohady-pererovneni-schyrystyu-i-sumom/>